

УСТАНОВА АДУКАЦЫІ
«МІНСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ЛІНГВІСТЫЧНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ»

УДК [(811.161.3 + 811.111)'34] (043.3)

КУРАЦЁВА
Вікторыя Ігараўна

**РЭГІЯНАЛЬНЫЯ ХАРАКТАРЫСТЫКІ БЕЛАРУСКАЙ ПРАСОДЫ
І ІХ ПРАЯЎЛЕННЕ Ў АНГЛІЙСКІМ ВЫМАЎЛЕННІ БЕЛАРУСАЎ**

Аўтарэферат
дысертацыі на атрыманне вучонай ступені
кандыдата філалагічных навук

па спецыяльнасці 10.02.20 – параўнальна-гістарычнае,
тыпалагічнае і супастаўляльнае мовазнаўства

Мінск, 2016

Работа выканана ва ўстанове адукацыі
«Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт»

Навуковы кіраўнік: **Еўчык Надзея Сямёнаўна,**
доктар філалагічных навук, прафесар, прафесар
кафедры, УА «Мінскі дзяржаўны лінгвістычны
ўніверсітэт», кафедра маўленнязнаўства і тэорыі
камунікацыі

Афіцыйныя апаненты: **Лукашанец Аляксандр Аляксандравіч,**
член-карэспандэнт НАН Беларусі, доктар
філалагічных навук, прафесар, першы намеснік
дырэктара па навуковай рабоце, ДНУ «Цэнтр
даследаванняў беларускай культуры, мовы і
літаратуры НАН Беларусі»

Новік Нона Аляксееўна,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт, загадчык
кафедры, УА «Беларускі дзяржаўны эканамічны
ўніверсітэт», кафедра прафесійна арыентаванага
англійскага маўлення

Апануючая арганізацыя: УА «Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя
А. А. Куляшова»

Абарона адбудзецца «1» лістапада 2016 г. у 14.00 на пасяджэнні савета па
абароне дысертацый Д 02.22.01 пры УА «Мінскі дзяржаўны лінгвістычны
ўніверсітэт» па адрасе: 220034, г. Мінск, вул. Захарова, 21; e-mail: info@mssu.by;
тэл. вучонага сакратара (017) 284-47-48.

З дысертацыяй можна азнаёміцца ў бібліятэцы УА «Мінскі дзяржаўны
лінгвістычны ўніверсітэт».

Аўтарэферат разасланы «27» верасня 2016 г.

Вучоны сакратар
савета па абароне дысертацый,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт

Р. У. Дзецкіна

УВОДЗІНЫ

XX стагоддзе адзначана для айчыннага мовазнаўства буйнымі дасягненнямі ў галіне дыялекталогіі. Аб гэтым сведчаць фундаментальныя выданні – «Дыялекталагічны атлас беларускай мовы», «Лексічны атлас беларускіх народных гаворак», працы А. А. Крывіцкага, Ю. Ф. Мацкевіч, Н. Т. Вайтовіч, Ф. Д. Клімчука, В. У. Мартынава, В. М. Чэкмана і іх паслядоўнікаў, сучасныя міжнародныя праекты – «Лінгвістычны атлас Еўропы» і «Агульнаславянскі лінгвістычны атлас». Дзякуючы разгорнутаму ў іх плённаму аналізу, дэталёва апісанымі выступаюць моўныя з’явы сегментнага, граматычнага і лексічнага ўзроўняў, тады як супрасегментны лад беларускага рэгіянальнага маўлення застаецца да сённяшняга дня нераскрытым.

Фразавая прасодыя беларускай мовы, даследаваная на матэрыяле кадыфікаванага літаратурнага вымаўлення, знайшла асвятленне ў працах Л. Ц. Выгоннай і А. І. Падлужнага, а таксама пры параўнанні беларускай мовы з англійскай, нямецкай і французскай у кантрастыўным аналізе, выкананым Г. А. Мятлюк, Т. В. Паплаўскай, А. І. Даўгарукавай, Е. Ц. Петрушэнка, Л. Р. Шчарбаковай, Н. С. Еўчык, Г. С. Селях і інш. Іх вынікі стварылі цвёрды грунт для таго, каб атрымаць працяг у новым даследаванні, накіраваным на аналіз *рэгіянальных* супрасегментных рыс, іх супастаўленне і вывучэнне таго, як яны праяўляюцца ў маўленні беларусаў на адной з найбольш распаўсюджаных у свеце моў – *англійскай*. Актуальнасць абранага навуковага пошуку вызначаецца:

- яго наспелай неабходнасцю, паколькі адсутнасць звестак аб рэгіянальнай прасодыі стрымлівае стварэнне ўсебаковага апісання беларускага маўлення, укаранёнага ў кожным рэгіёне краіны і лакальна прымацаванага да беларускай зямлі;

- лінгвістычнай і этнагістарычнай важнасцю феномена «рэгіянальнае маўленне», якое з’яўляецца спрадвечнай крыніцай існавання і развіцця літаратурнай мовы, адлюстроўвае сённяшні стан нацыянальнай моўнай спадчыны і «ўказвае на паходжанне і роднасць пакаленняў» (У. І. Даль);

- значнасцю прасодыі для вуснага маўлення, якая выконвае функцыю актуалізатара камунікатыўнага намеру моўцы, перадае шырокі спектр эматыўна-прагматычных значэнняў і раскрывае асобу менавіта як прадстаўніка пэўнай тэрыторыі;

- запатрабаванасцю атрыманых вынікаў у адукацыйных мэтах, паколькі ўлік рэгіянальнага фактару ў маўленні беларусаў на англійскай мове дазволіць стварыць перадумовы для распрацоўкі новых метадычных прыёмаў па пераадоленні іншамоўнага акцэнтну.

АГУЛЬНАЯ ХАРАКТАРЫСТЫКА РАБОТЫ

Сувязь работы з буйнымі навуковымі праграмамі і тэмамі. Дысертация выканана на кафедры маўленнязнаўства і тэорыі камунікацыі ў межах дзярж-бюджетных навукова-даследчых тэм «Прагматыка гучання маўлення на роднай і замежнай мовах у сацыякультурным, дыялектным і асобасным аспектах» (2005–2010 гг., № ДР 20061315), «Рэалізацыя эматыўна-прагматычнага патэнцыялу выказвання сродкамі вербальнага і жэставага складальнікаў у славянскіх і заходнееўрапейскіх мовах (на матэрыяле літаратурнага і рэгіянальна маркіраванага маўлення)» (2011–2015 гг., № ДР 20111980), «Прасодыя беларускага рэгіянальнага маўлення» (2016–2020 гг., № ДР 20161387), што адпавядаюць прыярытэтным напрамкам развіцця гуманітарных навук у Рэспубліцы Беларусь.

Мэта даследавання – выявіць рэгіянальныя характарыстыкі фразавай прасодыі на лінгвістычным ландшафце Беларусі і раскрыць асаблівасці іх праяўлення ў вымаўленні беларусаў на англійскай мове.

На дасягненне пастаўленай мэты былі накіраваны **задачы**:

- 1) раскрыць унутрырэгіянальную спецыфіку рэалізацыі прасадыхных сродкаў беларускага тэрытарыяльнага маўлення;
- 2) на аснове міжрэгіянальнага супастаўлення выявіць адметныя супрасегментныя рысы беларускага маўлення ў розных лінгвагеаграфічных рэгіёнах краіны;
- 3) вызначыць вектары распаўсюджвання адметных рыс прасодыі на тэрыторыі Беларусі;
- 4) прасачыць устойлівасць у часе рэгіянальных супрасегментных характарыстык, выяўленых у прадстаўнікоў сучаснага маладога пакалення;
- 5) высветліць ступень праяўлення тэрытарыяльных рыс прасодыі ў англійскім вымаўленні беларусаў на аўдытыўным, акустычным і перцэптыўным узроўнях аналізу;
- 6) правесці ранжыраванне даследаваных моўных рэгіёнаў па ступені праяўлення тэрытарыяльных рыс прасодыі ў англійскім вымаўленні беларусаў.

Аб’ектам вывучэння з’яўляецца гучанне вуснага маўлення прадстаўнікоў моўных рэгіёнаў Беларусі на беларускай і англійскай мовах. **Прадмет** даследавання складаюць супрасегментныя характарыстыкі маўлення выхадцаў з розных рэгіёнаў Беларусі і іх праяўленне ў англійскім іншамоўным вымаўленні беларусаў.

Пры распрацоўцы тэмы выкарыстана комплексная **методыка** з прымяненнем метаду тэарэтычнага аналізу літаратуры для пастаноўкі праблемы; метаду палявога даследавання для збору фактычнага матэрыялу гучання маўлення; эксперыментальных метадаў аўдытыўнага і акустычнага аналізу для дэтальнага вывучэння адметных прасадыхных рыс беларускага рэгіянальнага і англійскага іншамоўнага маўлення; метадаў перцэптыўнага і матэматыка-статыстычнага аналізу для вызначэння істотнасці выяўленых

адрозненняў у прасодыі маўлення прадстаўнікоў розных рэгіёнаў; класіфікацыйнага і інтэрпрэтацыйнага метадаў для апрацоўкі і тлумачэння атрыманых вынікаў. Асаблівае месца ў працы займае метада параўнальна-супастаўляльнага аналізу, выкананага ў чатыры ступені:

- унутрырэгіянальнае параўнанне рыс беларускай прасодыі – I ступень;
- міжрэгіянальнае супастаўленне беларускіх супрасегментных характарыстык – II ступень;
- унутрырэгіянальнае параўнанне прасодычных асаблівасцей а) беларускага рэгіянальнага і англійскага іншамоўнага маўлення, б) англійскага іншамоўнага і англійскага аўтэнтчнага маўлення – III ступень;
- міжрэгіянальнае супастаўленне прасодыі а) беларускага рэгіянальнага і англійскага іншамоўнага маўлення, б) англійскага іншамоўнага і англійскага аўтэнтчнага маўлення – IV ступень.

Навуковая навізна комплекснага параўнальнага даследавання заключаецца ў тым, што ўпершыню ў айчынным мовазнаўстве з апорай на сучасныя метады лінгвістычнага і апаратна-праграмнага вывучэння фактычнага матэрыялу выяўлены:

- рэгіянальная спецыфіка беларускай прасодыі ў шасці найбольш буйных і адметных рэгіёнах краіны: Гомельскім, Полацкім, Заходнепалескім, Гродзенска-Баранавіцкім, Усходнемагілёўскім, Мінска-Маладзечанскім;
- колькасная і якасная прадстаўленасць рэгіянальных рыс праяўлення тэрытарыяльнай прасодыі ў англійскім вымаўленні беларусаў;
- тыпы праяўлення рэгіянальных рыс у англійскім вымаўленні беларусаў на ўнутры- і міжрэгіянальным узроўнях.

Новай выступае працэдурная арганізацыя і метадыка даследавання:

- 1) у адрозненне ад папярэдняга вывучэння беларускага маўлення з вуснаў прадстаўнікоў старэйшага пакалення тэрытарыяльныя супрасегментныя рысы прааналізаваны ў маўленні сучаснай студэнцкай моладзі;
- 2) аўдытыўны аналіз выкананы праз спецыяльна распрацаваную сістэму класіфікацыі тыповых для рэгіянальнага маўлення танальных контураў;
- 3) рысы рэгіянальнай прасодыі прадстаўлены ў выглядзе партрэтаў з пералікам канкрэтных супрасегментных прыкмет і вызначэннем іх лакалізацыі ў структуры фразы – асноўнай адзінкі камунікацыі;
- 4) супастаўляльны аналіз праведзены праз паслядоўна выкарыстання чатыры ступені параўнання ўнутрырэгіянальных і міжрэгіянальных супрасегментных характарыстык беларускага рэгіянальнага, англійскага іншамоўнага і англійскага аўтэнтчнага маўлення.

Навуковая значнасць даследавання заключаецца ў комплексным вывучэнні рэгіянальных варыянтаў прасодычнай арганізацыі беларускай фразы на трох узроўнях аналізу – аўдытыўным, акустычным, перцэптыўным. Дэталёвае

раскрыццё спецыфікі тэрытарыяльна маркіраванага супрасегментнага ладу выступае ў якасці раней адсутнага зв'язна, якое прадстаўляе канкрэтны эксперыментальны матэрыял для цэласнага сістэмнага апісання лінгвістычнага ландшафту Беларусі.

Выяўленыя рысы рэгіянальнай прасоды ў англійскім маўленні беларусаў і іх тыпізацыя развіваюць і паглыбляюць уяўленне аб тым, якія прасадычныя характарыстыкі роднай мовы знаходзяць праяўленне ў іншамоўным вымаўленні беларусаў. У тэарэтычным плане гэта дае магчымасць пашырэння ведаў у галіне параўнальнай тыпалогіі беларускай і англійскай моў, асаблівацей іх узаемадзеяння ў маўленні прадстаўнікоў тэрытарыяльных гаворак Беларусі.

Палажэнні, якія выносяцца на абарону.

1. Фразавая прасодыя вуснага беларускага маўлення характарызуецца наяўнасцю адметных унутрырэгіянальных рыс, якія фарміруюць спецыфічныя супрасегментныя партрэты ў кожным з шасці даследаваных лінгвагеаграфічных рэгіёнаў краіны і раскрываюць прыналежнасць асобы да пэўнага моўнага аб'яднання. Найбольш значнымі ўнутрырэгіянальнымі рысамі выступаюць: у *Гомельскім* рэгіёне – шырокі дыяпазон меладычных хваляў, высокая рэкурэнтнасць зрэзаных танальных контураў, перавага ўзыходных і ўзыходна-сходных ядзерных тонаў высокага/звышвысокага рэгістра, што надае гучанню маўлення адценні жывасці, адрывістасці, дынамізму; у *Полацкім* рэгіёне – павольны тэмп, малаварыятыўны характар разгортвання танальных і дынамічных прыкмет, што спрыяе плаўнасці, напеўнасці гучання; у *Заходнепалескім* рэгіёне – дамінаванне танальных контураў з экспрэсіўнымі шкаламі, якія ўвасабляюцца ў выразнасці маўлення; у *Гродзенска-Баранавіцкім* рэгіёне – высокая рэкурэнтнасць сходных ядзерных тонаў сярэдняга і нізкага рэгістраў, нешырокая амплітуда танальных хістанняў, што рэалізуецца ў адценнях імклівага, але роўнага гучання; ва *Усходнемагілёўскім* рэгіёне – дамінаванне ўзыходна-сходных ядзерных тонаў, якія надаюць маўленню перцэптыўна яркае, вобразнае гучанне; у *Мінска-Маладзечанскім* рэгіёне – частотнае ўжыванне контураў з паступова сходнымі хвалістымі шкаламі, якія ствараюць эфект спакойнага, размеранага апавядання.

2. Міжрэгіянальная адметнасць рыс беларускай прасоды ў маўленні прадстаўнікоў сучаснага маладога пакалення, якія актыўна карыстаюцца беларускай мовай, вывучаюць яе і замежную мову для прафесійнай дзейнасці, маніфестуе наступную прадстаўленасць: у *Гомельскім* рэгіёне – найвышэйшая хуткасць танальных змяненняў, наймацнейшая вылучанасць націскных складоў па частаце асноўнага тону (ч.а.т.) на фоне ненаціскных; у *Полацкім* рэгіёне – найніжэйшая хуткасць танальных змяненняў, самая доўгая працягласць націскных і пераднаціскных галосных; у *Заходнепалескім* рэгіёне – найбольш адметнае вымаўленне контураў ч.а.т. з узыходнымі і ўзыходна-сходнымі тонамі пры лакалізацыі ўсіх націскных складоў сінтагмы на аднолькавым узроўні ч.а.т.; у

Гродзенска-Баранавіцкім рэгіёне – найкарацейшая працягласць націскных галосных, найменшая вылучанасць націскных складоў шкалы па ч.а.т., найніжэйшыя пасінтагменныя паказчыкі разгортвання інтэнсіўнасці; ва *Усходнемагілёўскім* рэгіёне – чаргаванне сярэдняга дыяпазону з шырокім, сярэдняга рэгістра з высокім; у *Мінска-Маладзечанскім* рэгіёне – сярэднія паказчыкі разгортвання меладычных, акцэнтна-рытмічных і тэмпаральных рыс.

3. Нейтралізацыя структурнай спецыфікі беларускай прасодыі, якая назіраецца ў цэнтральнай частцы краіны – *Мінска-Маладзечанскім* рэгіёне, з’яўляецца сведчаннем таго, што дадзеная тэрыторыя выступае зонай кантактаў і збліжэння суседніх моўных аб’яднанняў па прычыне сваёй лакалізацыі на перакрываванні чатырох, вылучаных у даследаванні, вектараў распаўсюджвання найбольш адметных супрасегментных рыс:

- а) характару меладычных змяненняў: Полацк – Мінск – Гомель;
- б) амплітуды танальных хістанняў: Гродна – Мінск – Гомель;
- в) спецыфічных элементаў мелодыі: Брэст – Мінск – Магілёў;
- г) тэмпаральных прыкмет: Полацк – Мінск – Гродна.

Як вынік, дамінуючую ролю ў гучанні рэгіянальнага маўлення выконваюць усярэдненыя паказчыкі прыкмет, якія выступаюць кантраснымі для акаляючых гаворак.

4. Тэрытарыяльная спецыфіка прасодыі характарызуецца ўстойлівасцю ў часе, паколькі ажыццяўляецца ў маўленні прадстаўнікоў старэйшага і сучаснага маладога пакаленняў. Адметнымі рысамі *Гомельскага* рэгіёна, якія назіраюцца ў абедзвюх узроставых групах, з’яўляюцца пашыраны танальны дыяпазон з крутымі меладычнымі ўздымамі ад нізкага/сярэднянізкага ўзроўню да звышвысокага; падабенства характарыстык ч.а.т. ядзерных тонаў пры наяўнасці іх звышвысокіх разнавіднасцей; высокія значэнні хуткасці змянення ч.а.т. у ядзернай зоне сінтагм; хуткі тэмп маўлення. Спецыфічнымі характарыстыкамі *Полацкага* рэгіёна, якія прысутнічаюць у маўленні як маладога, так і старэйшага пакаленняў, выступаюць: сярэдні танальны дыяпазон, нізкія паказчыкі хуткасці змянення ч.а.т., павольны тэмп маўлення, доўгая працягласць націскных і ненаціскных галосных.

5. Сведчаннем устойлівасці рэгіянальнай прасодыі ў вымаўленні беларусаў на замежнай мове выступаюць тры тыпы праяўлення тэрытарыяльных супрасегментных рыс: тып I – рэгіянальныя рысы, якія праяўляюцца як падобныя ў маўленні беларусаў на дзвюх мовах; тып II – рэгіянальныя рысы, якія праяўляюцца як змененыя ў англійскім вымаўленні адносна беларускага і таму выступаюць як адрозныя; тып III – рэгіянальна спецыфічныя беларускія рысы, якія адсутнічаюць у англійскім аўтэнтчным вымаўленні.

Названыя рысы выяўляюцца на ўзроўні трох відаў аналізу:

- *аўдытыўныя* рэгіянальныя характарыстыкі рэалізуюцца ў англійскім іншамоўным вымаўленні праз асаблівасці разгортвання мелодыі: найбольшая

доля рыс, якія праяўляюцца як падобныя ў дзвюх мовах, уласціва Гродзенска-Баранавіцкаму рэгіёну; рыс, якія праяўляюцца як адрозныя, – Гомельскаму рэгіёну; рыс, якія адсутнічаюць у англійскім аўтэнтычным вымаўленні, – у аднолькавай ступені ўсім рэгіёнам;

- на ўзроўні *акустычнага* аналізу 77,2 % прасадыхных прыкмет знаходзяць аднолькавае міжрэгіянальнае праяўленне падабенства ў маўленні беларусаў на дзвюх мовах. Унутрырэгіянальная варыяцыя праяўлення па кожным з акустычных параметраў характарызуецца: а) *адваротнай залежнасцю* пры аналізе адноснай долі тэрытарыяльных прыкмет: чым больш адметным выступае рэгіён па пэўным параметры (Гомельскі – па ч.а.т., Полацкі – па працягласці), тым меншая доля параметравых прыкмет праяўляецца як падобная ў маўленні беларусаў на роднай і замежнай мовах (Гомельскі – 47,2 %, Полацкі – 54,2 %); б) *прамой залежнасцю* пры аналізе абсалютнай колькасці тэрытарыяльных прыкмет: чым больш спецыфічных рыс уласцівы пэўнаму рэгіёну (Гомельскі – 16, Полацкі – 12), тым большая іх колькасць знаходзіць адлюстраванне ў іншамоўным вымаўленні прадстаўнікоў дадзенага моўнага аб’яднання (Гомельскі – 9, Полацкі – 8). Тэрытарыяльныя прыкметы, якія найбольш ярка адрозніваюць гучанне беларускіх лінгвагеаграфічных рэгіёнаў адзін ад аднаго, адсутнічаюць у англійскім аўтэнтычным вымаўленні;

- на *перцептыўным* узроўні дамінантнымі характарыстыкамі рэгіянальнага паходжання ў англійскім іншамоўным вымаўленні выступаюць тэмпаральныя і танальныя асаблівасці – менавіта тыя, якія з’яўляюцца адметнымі і на роднай мове.

6. Англійскае вымаўленне прадстаўнікоў даследаваных рэгіёнаў маркіравана тэрытарыяльнымі прыкметамі, якія ўвасабляюцца ў наступных прасадыхных рысах:

а) у *Гомельскім* рэгіёне – 16 рыс, сярод якіх вылучаюцца высокая рэкурэнтнасць зрэзаных танальных контураў у нехарактэрных для англійскага аўтэнтычнага вымаўлення канфігурацыях; перавага ўзыходных ядзерных тонаў шырокага інтэрвалу, высокага і сярэдняга рэгістраў; перавышаная хуткасць змянення ч.а.т. узыходных і ўзыходна-сыходных тонаў;

б) у *Полацкім* рэгіёне – 13 рыс, сярод якіх самы павольны тэмп маўлення, доўгая працягласць націскных галосных у шкале, перавышаная даўжыня пераднаціскных і ядзерных галосных, адсутнасць рэзкіх вышынных кантрастаў, нізкая хуткасць змянення ч.а.т. у ядзернай зоне;

в) у *Гродзенска-Баранавіцкім* рэгіёне – 11 рыс, самымі значнымі з якіх выступаюць найкарацейшая працягласць ненаціскных галосных, высокая рэкурэнтнасць сыходных ядзерных тонаў сярэдняга і нізкага рэгістраў, нешырокая амплітуда танальных і дынамічных хістанняў;

г) ва *Усходнемагілёўскім* рэгіёне – 9 рыс, сярод якіх найбольш частотнае ўжыванне ўзыходна-сыходных ядзерных тонаў сярэдняга рэгістра; чаргаванне сярэдняга дыяпазону з шырокім, сярэдняга рэгістра з высокім;

д) у *Заходнепалескім* рэгіёне – 8 рыс, найбольш значнымі з якіх выступаюць высокая частотнасць сыходных танальных контураў, аднолькавы сярэдні ўзровень ч.а.т. націскных складоў шкалы і ядра ў контурах з узыходнымі і ўзыходна-сыходнымі тонамі;

е) у *Мінска-Маладзечанскім* рэгіёне – 2 рысы: сярэдні рэгістр і шырокі інтэрвал ч.а.т. узыходных тонаў, сярэднія паказчыкі разгортвання дыяпазанальных характарыстык маўлення.

Праведзенае ранжыраванне выступае ў якасці асновы сістэмнага апісання колькаснай і якаснай прадстаўленасці рэгіянальных рыс прасоды пры іх праяўленні ў англійскім вымаўленні беларусаў.

Асабісты ўклад саіскальніка. Даследаванне выканана самастойна на падставе комплекснага эксперыментальна-фанетычнага і супастаўляльнага аналізу прасадычнага матэрыялу значнага аб'ёму на беларускай і англійскай мовах.

Апрабацыя вынікаў дысертацыі. Вынікі даследавання былі апрабаваны ў форме дакладаў на шасці міжнародных канферэнцыях: «Маладыя вучоныя ў інавацыйным пошуку» (Мінск, МДЛУ, 25 мая 2012 г.); «Фанетычная праграма слова ў функцыянальна-стылістычным і эксперыментальным аспектах: сучасны стан і перспектывы» (Мінск, НАН Беларусі, 20–21 лістапада 2012 г.); «VII Карпаўскія навуковыя чытанні» (Мінск, БДУ, 15–16 сакавіка 2013 г.); «Актуальныя праблемы сучаснай філалогіі і выкладання філалагічных дысцыплін» (Магілёў, МДУ ім. А. А. Куляшова, 15–16 мая 2013 г.); «Кантрастыўныя даследаванні моў і культур» (Мінск, МДЛУ, 29–30 кастрычніка 2013 г.); «Кантрастыўныя даследаванні і прыкладная лінгвістыка» (Мінск, МДЛУ, 29–30 кастрычніка 2014 г.); на чатырох рэспубліканскіх канферэнцыях і круглых сталах: «Шляхі інтэнсіфікацыі падрыхтоўкі студэнтаў моўных ВНУ са спецыялізацыяй у галіне лінгвістычнага забеспячэння міжкультурных камунікацый» (Мінск, МДЛУ, 6 красавіка 2010 г.); «Прафесійна арыентаванае навучанне міжкультурнай камунікацыі: пытанні тэорыі і практыкі» (Мінск, МДЛУ, 5 красавіка 2012 г.); «Кагнітыўныя і сацыякультурныя аспекты дыскурсу» (Брэст, БрДУ ім. А. С. Пушкіна, 12 красавіка 2013 г.); «Мова і міжкультурная камунікацыя: пытанні прафесійна арыентаванага навучання» (Мінск, МДЛУ, 2 красавіка 2015 г.).

Апублікаванасць вынікаў дысертацыі. Асноўныя палажэнні і вынікі даследавання адлюстраваны ў 16 публікацыях (8,88 аўт. арк.), з іх 4 артыкулы ў рэцэнзаваных перыядычных выданнях (2,90 аўт. арк.), 5 – у зборніках навуковых прац (2,46 аўт. арк.), 6 – у зборніках матэрыялаў канферэнцый (1,19 аўт. арк.). Па тэме даследавання таксама апублікаваны курс лекцый «Прасодыя роднай і замежнай моў у рэгіянальным маўленні беларусаў» (2,33 аўт. арк.).

Структура і аб'ём дысертацыі. Кампазіцыйна дысертацыя змяшчае ўводзіны, агульную характарыстыку работы, тры главы, заключэнне, бібліяграфічны спіс і дадаткі. Поўны аб'ём дысертацыі складае 211 старонак, на якіх размешчаны: тэкст дысертацыі – 142 старонкі; 70 малюнкаў і 61 табліца –

50 старонак; бібліяграфічны спіс (225 крыніц) – 17 старонак. Дадаткі складаюцца з 8 частак – 96 старонак.

АСНОЎНЫ ЗМЕСТ ДЫСЕРТАЦЫІ

Першая глава «Праблема даследавання прасодыі беларускай мовы ў аспекце яе рэгіянальных разнавіднасцей» носіць аглядна-аналітычны характар і складаецца з трох раздзелаў.

Першы з іх прысвечаны раскрыццю асаблівасцей функцыянавання рэгіянальных характарыстык у сучасным маўленні беларусаў і абгрунтаванню выбару адной з дзвюх дзяржаўных моў – беларускай – для выканання эксперыментальна-фанетычнага даследавання. Праводзіцца тэарэтычны аналіз прац вядомых айчынных навукоўцаў – А. І. Падлужнага, Л. Ц. Выгоннай, Н. Т. Вайтовіч, Т. Р. Рамзы, – з якога вынікае, што генетычныя і гістарычныя беларускія лінгвістычныя асаблівасці характарызуюцца значнай устойлівасцю, захоўваюцца ў маўленні носьбітаў беларускай літаратурнай мовы і перадаюцца наступнаму пакаленню. Патэнцыял тэрытарыяльных характарыстык да надання адпаведнай маркіраванасці маўленню праяўляецца і ў рускай мове беларусаў, аб чым сведчаць даследаванні В. М. Курцовай, Н. Б. Мячкоўскай, Б. Ю. Нормана. Прадстаўленасць дадзеных рыс выяўлена як у вясковым, так і ў гарадскім камунікатыўным асяроддзі на ўзроўнях сегментнай фанетыкі, граматыкі і лексікі. Асаблівасці тэрытарыяльнай *фразавай прасодыі* ў сучасным маўленні беларусаў пры ўсёй яе важнасці для структуравання вуснага маўлення, перадачы яго семантыкі і эматыўна-прагматычных адценняў не знайшлі асвятлення ў навуковай літаратуры. Важным з’яўляецца і той факт, што па выніках даследаванняў А. А. Мятлюк, Л. Ц. Выгоннай, І. В. Ліскавец функцыянаванне прасодыі ў сітуацыі двухмоўя ў Беларусі мае ўстойлівы беларускі падмурак як у беларускай, так і ў рускай мове жыхароў краіны. Дадзены факт, а таксама захаванасць ў сучасным маўленні беларусаў рэгіянальных рыс сегментнага, граматычнага і лексічнага ўзроўняў з’яўляюцца вызначальнымі для пастаноўкі праблемы даследавання: выяўлення супрасегментных рэгіянальных асаблівасцей на тэрыторыі Беларусі ў матэрыяле *першакрыніцы* іх існавання – *беларускай мове*.

У другім раздзеле робіцца акцэнт на абгрунтаванні *рэгіянальнага* прыцыпу аналізу моўных з’яў, вылучанага айчыннымі навукоўцамі ў дапаўненне да выкарыстаных раней дыялектнага і занальнага. Падаецца распрацоўка *тэрытарыяльнага* і *лінгвістычнага* крытэрыяў адбору моўных аб’яднанняў, на падставе чаго для правядзення даследавання вылучаюцца шэсць найбольш буйных і адметных рэгіёнаў краіны: Гомельскі, Полацкі, Заходнепалескі, Гродзенска-Баранавіцкі, Усходнемагілёўскі, Мінска-Маладзечанскі. Апісваюцца іх сегмент-

ныя, граматычныя і лексічныя прыкметы, выяўляецца поўная адсутнасць у навуковых крыніцах характарыстык тэрытарыяльнай *фразавай прасодыі*, эксплікуецца перспектыўнасць новых навуковых пошукаў у дадзенай галіне.

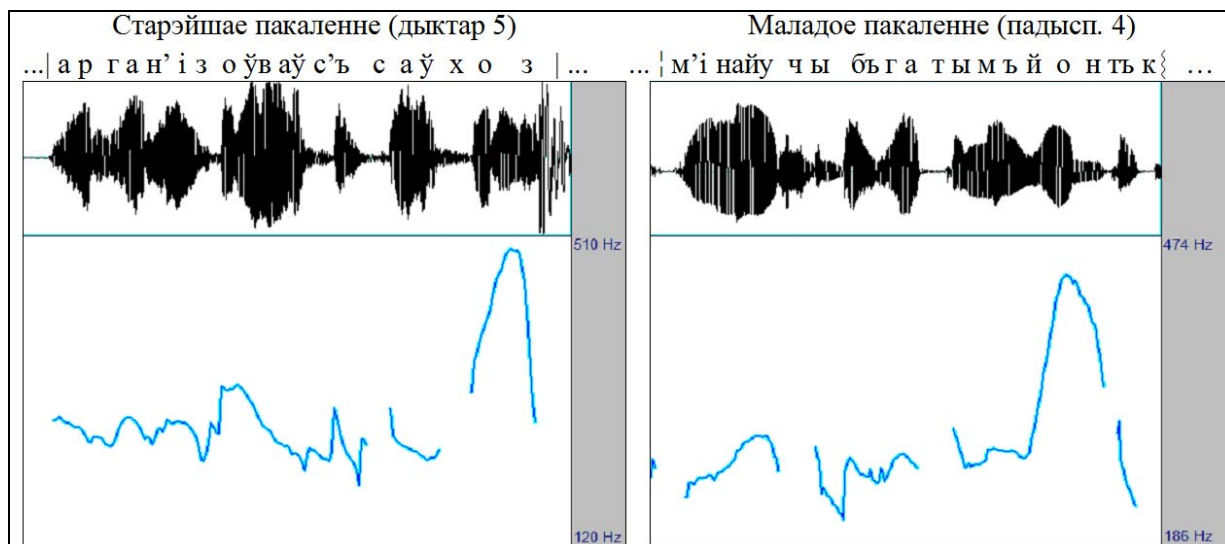
У трэцім раздзеле параўноўваюцца звесткі аб прасодыі беларускага літаратурнага вымаўлення, атрыманыя ў кантрастыўных працах айчынных навукоўцаў: Г. А. Мятлюк, Ю. А. Дубоўскага, Т. В. Паплаўскай, А. Б. Карнеўскай, А. У. Таболіч, Л. А. Пятровай, Н. І. Князевай, А. І. Даўгарукавай, Е. Ц. Петрушэнка, Л. Р. Шчарбаковай, Н. С. Еўчык, Г. С. Селях. Абгрунтоўваецца неабходнасць вывучэння прасодыі беларускага маўлення ў неадаследаваным раней рэгіянальным аспекце і аналізу *праяўлення* вынайздзеных характарыстык у англійскім вымаўленні беларусаў.

Другая глава «Прасадычныя характарыстыкі беларускага рэгіянальнага маўлення» змяшчае комплексны параўнальна-супастаўляльны аналіз прасодыі доследных моўных рэгіёнаў, выкананы ў чатыры этапы: 1) падрыхтоўчы, 2) эксперыментальна-супастаўляльны (I ступень параўнання); 3) пацвярдзальны; 4) вынікова-супастаўляльны (II ступень параўнання).

На падрыхтоўчым этапе з улікам распрацаваных крытэрыяў з апытаных 307 студэнтаў устаноў вышэйшай адукацыі, якія вывучаюць беларускую і англійскую мовы для прафесійнай дзейнасці, да запісу маўлення былі запрошаны 154 чалавекі – носьбіты беларускай мовы ва ўзросце 18–22 гадоў, карэнныя жыхары доследных рэгіёнаў. У выніку быў атрыманы эксперыментальны матэрыял працягласцю 22,7 гадзіны гучання, з якога па прапанаваных пяці крытэрыях дзве групы інфармантаў (па 5 вопытных выкладчыкаў беларускай і англійскай моў) адабралі найлепшыя рэалізацыі – 108 запісаў (па 18 для кожнага з шасці рэгіёнаў) чытання тэксту на беларускай і англійскай мовах – урыўка з апавядання М. Твэна «Банкаўскі білет у мільён фунтаў стэрлінгаў».

Апрацоўка матэрыялу ажыццяўлялася метадамі аўдытыўнага, акустычнага і матэматыка-статыстычнага аналізу. Аўдытыўны аналіз беларускага і англійскага матэрыялу аб'ёмам 35 396 складоў быў выкананы групай аўдытараў – 5 носьбітамі беларускай мовы, дасведчанымі выкладчыкамі фанетыкі англійскай мовы МДЛУ. Акустычны аналіз быў здзейснены з выкарыстаннем камп'ютарнай праграмы Praat 5.1.37, што дазволіла апрацаваць 20 196 складоў па параметрах ч.а.т., інтэнсіўнасці і працягласці.

Істотнасць выяўленых рэгіянальных адрозненняў была вызначана пры дапамозе двух пацвярдзальных эксперыментаў. Першы з іх, накіраваны на перцэптыўны аналіз прасодыі носьбітамі тэрытарыяльнага маўлення, пацвердзіў вынікі дэталёвых аўдытыўнага і акустычнага аналізаў, а таксама дазволіў вынайсці ўспрымальную на слых якасную характарыстыку гучання кожнага рэгіёна. Другі эксперымент высветліў наяўнасць агульных тэрытарыяльных прыкмет для маладога і старэйшага пакаленняў (мал. 1).

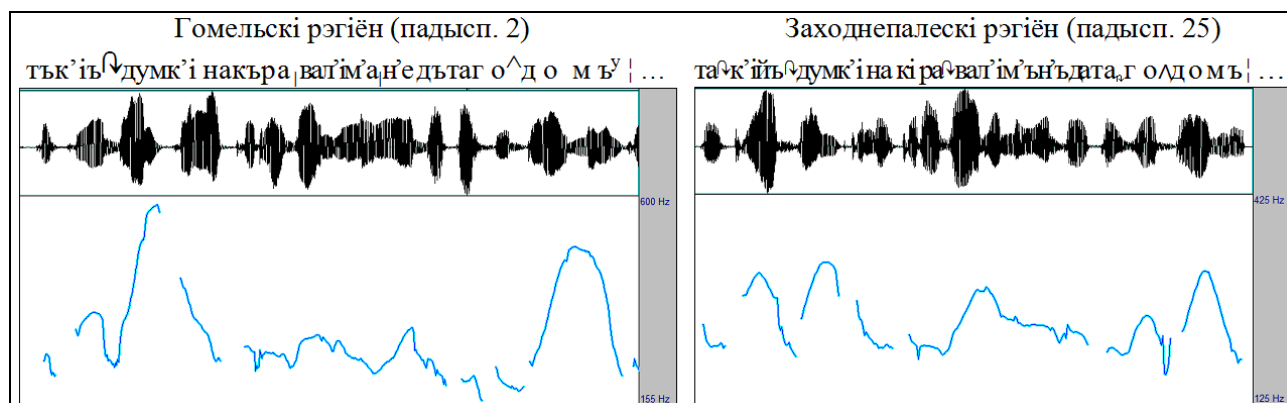
Малюнак 1. – Падобны характар рэалізацыі крутых узыходна-сыходных тонаў высокага рэгістра ў маўленні прадстаўнікоў старэйшага і маладога пакаленняў з Гомельскага рэгіёна на прыкладзе сінтагм ... *арганізоўваўся саўхоз* ... і ... *мінаючы багаты маёнтак* ...

У выніку правядзення комплекснага супастаўляльнага аналізу беларускіх тэрытарыяльных рыс прасодыі быў вызначаны інвентар найбольш значных з іх для кожнага з даследаваных моўных рэгіёнаў.

1. *Гомельскі* рэгіён (мал. 2):

- ◆ прыкметная варыятыўнасць меладычнага рэпертуару, што ўвасабляецца ў высокай рэкурэнтнасці зрэзаных танальных контураў;
- ◆ шырокі дыяпазон меладычных хваляў, які ствараецца чаргаваннем высокіх і нізкіх рэгістраў;
- ◆ наймацнейшая вылучанасць націскных складоў па ч.а.т. на фоне ненаціскных;
- ◆ перавага ўзыходных і ўзыходна-сыходных ядзерных тонаў высокага рэгістра;
- ◆ рэзкі характар танальных змяненняў;
- ◆ хуткі тэмп маўлення.

2. *Заходнепалескі* рэгіён (мал. 2):

Малюнак 2. – Адрозны дыяпазон танальных контураў з узыходна-сыходнымі тонамі ў маўленні прадстаўнікоў Гомельскага і Заходнепалескага рэгіёнаў на прыкладзе сінтагмы ... *такія думкі накіравалі мяне да таго дома* ...

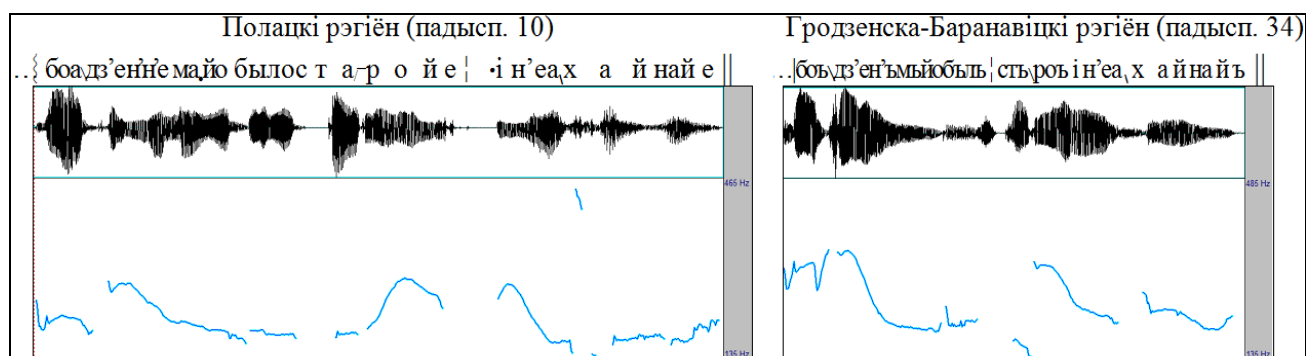
♦ лакалізацыя ўсіх націскных складоў у контурах з узыходнымі і ўзыходна-сыходнымі тонамі на аднолькавым узроўні ч.а.т.;

- ♦ высокая частотнасць танальных контураў з экспрэсіўнымі шкаламі;
- ♦ перавага сыходных танальных контураў;
- ♦ сярэдні меладычны дыяпазон і рэгістр маўлення.

3. *Полацкі рэгіён* (мал. 3):

- ♦ доўгая працягласць націскных і пераднаціскных галосных;
- ♦ павольны тэмп маўлення;
- ♦ адсутнасць рэзкіх вышынных кантрастаў;
- ♦ нізкая хуткасць танальных змяненняў;
- ♦ перавага контураў сярэдняга дыяпазону з узыходнымі ядзернымі тонамі;
- ♦ малаварыятыўны характар разгортвання дынамічных характарыстык.

4. *Гродзенска-Баранавіцкі рэгіён* (мал. 3):

Малюнак 3. – Узыходны тон нефінальных інтанацыйных груп у прадстаўнікоў Полацкага рэгіёна і сыходны – Гродзенска-Баранавіцкага рэгіёна пры разгортванні тэмпаральных характарыстык на прыкладзе сінтагмы ... бо адзенне маё было старое і нехайнае ...

- ♦ хуткі тэмп маўлення;
- ♦ высокая рэкурэнтнасць сыходных ядзерных тонаў сярэдняга і нізкага рэгістраў;
- ♦ найкарацейшая працягласць націскных галосных пры аднолькавай даўжыні перад- і паслянаціскных гукаў;
- ♦ нешырокая амплітуда танальных хістанняў;
- ♦ найменшая вылучанасць націскных складоў шкалы па ч.а.т.;
- ♦ найніжэйшыя пасінтагменныя паказчыкі разгортвання інтэнсіўнасці.

5. *Усходнемагілёўскі рэгіён* (мал. 4):

♦ меладычная насычанасць маўлення за кошт дамінавання ўзыходна-сыходных ядзерных тонаў, экспрэсіўных шкал і контураў з хуткім змяненнем танальнага руху;

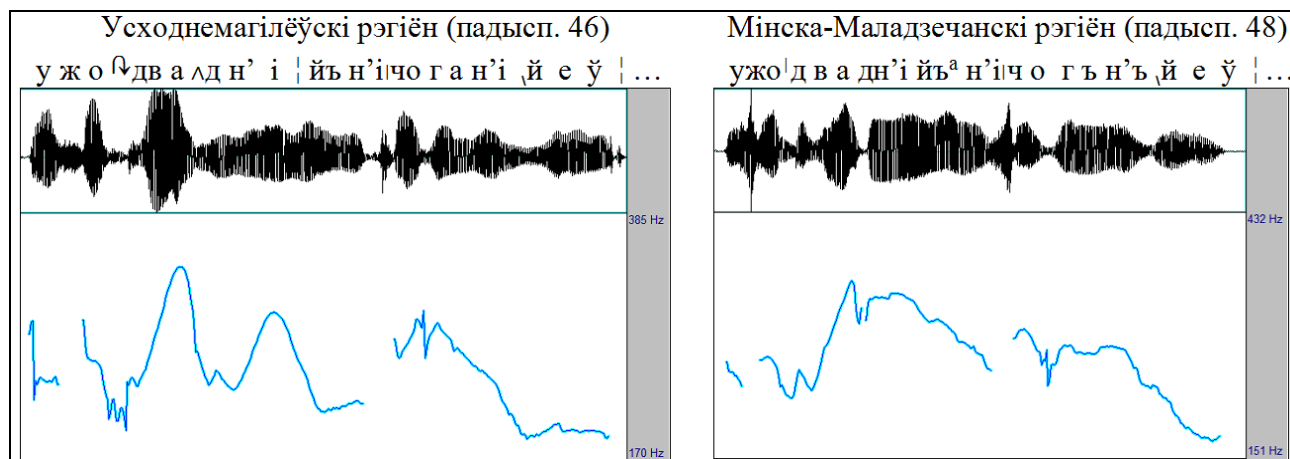
♦ чаргаванне сярэдняга дыяпазону з шырокім, сярэдняга рэгістра з высокім;

♦ найменшы кантраст паміж націскнымі і ненаціскнымі галоснымі па працягласці.

6. Мінска-Маладзечанскі рэгіён (мал. 4):

♦ пераважна сярэднія паказчыкі разгортвання тэмпаральных, меладычных, акцэнтна-рытмічных характарыстык;

♦ высокая частотнасць контураў з паступова сыходнымі шкаламі.

Малюнак 4. – Узыходна-сыходныя тоны ў прасодыі Усходнемагілёўскага рэгіёна і контуры з паступова сыходнымі шкаламі ў Мінска-Маладзечанскім рэгіёне на прыкладзе сінтагмы *Ужо два дні я нічога не еў ...*

Нягледзячы на адрозненні, супрасегментны лад беларускага рэгіянальнага маўлення характарызуецца комплексам агульнанацыянальных рыс, якія яднаюць даследавання тэрыторыі Беларусі ў лінгвістычнае цэлае. Дадзеныя характарыстыкі складаюць 3 аўдытыўныя і 15 акустычных заканамернасцей, найбольш значнымі з якіх з’яўляюцца:

- перавага простых сыходных ядзерных тонаў сярэдняга/нізкага рэгістра і шырокіх узыходных/узыходна-сыходных тонаў высокага/сярэдняга рэгістра;
- дробнае 1–3-акцэнтнае сінтагматычнае члянэнне маўлення;
- найбольшая ступень кантрасту паміж націскнымі і ненаціскнымі складамі па параметры працягласці ў параўнанні з прыкметамі ч.а.т. і інтэнсіўнасці.

Трэцяя глава «Супастаўляльны аналіз прасадыхных характарыстык беларускага рэгіянальнага і англійскага іншамоўнага маўлення» прысвечана вывучэнню *праяўлення* характарыстык рэгіянальнай беларускай прасодыі, вылучаных на папярэдніх ступенях параўнання, у англійскім маўленні ўдзельнікаў эксперыменту. Этапамі выканання дадзенай часткі даследавання выступілі:

1) *эксперыментальны* – вывучэнне англійскага матэрыялу метадамі аўдытыўнага, акустычнага і матэматыка-статыстычнага аналізу;

2) *супастаўляльны* – даследаванне англійскага і беларускага матэрыялу ў дзве ступені:

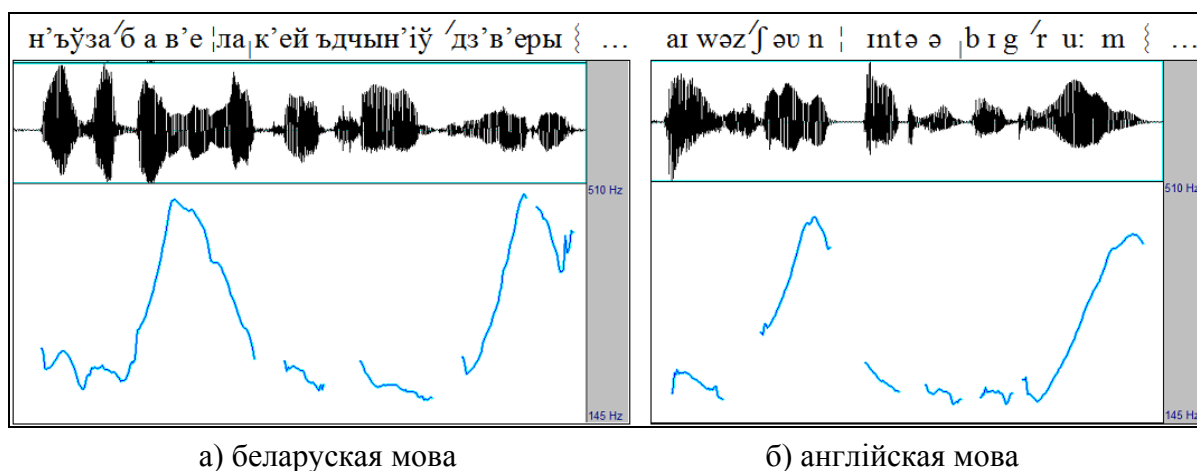
• унутрырэгіянальнае параўнанне (III ступень) аўдытыўных і акустычных характарыстык а) беларускага рэгіянальнага і англійскага іншамоўнага маўлення з накіраванасцю на пошук рэгіянальных рыс, якія праяўляюцца ў іншамоўным вымаўленні беларусаў, б) англійскага іншамоўнага і англійскага аўтэнтычнага маўлення для высвятлення наяўнасці/адсутнасці ўласна рэгіянальных характарыстык у іншамоўным вымаўленні на фоне аўтэнтычнага;

• міжрэгіянальнае супастаўленне (IV ступень) аўдытыўных і акустычных характарыстык, арыентаванае на а) высвятленне заканамернасцей міжрэгіянальнага праяўлення тэрытарыяльнай прасоды ў іншамоўным вымаўленні беларусаў, б) праверку істотнасці праяўлення рэгіянальных рыс пры дапамозе пацвярджальнага перцэптыўнага эксперыменту.

Як паказала параўнальна-супастаўляльнае даследаванне прыкмет беларускага і англійскага маўлення, прасоды замежнай мовы ў рэалізацыях выхадцаў з шасці найбольш адметных лінгвагеаграфічных рэгіёнаў Беларусі ўласцівы тры тыпы ўнутрырэгіянальнага праяўлення супрасегментных характарыстык: *тып I* – рэгіянальныя рысы, якія праяўляюцца як падобныя ў вымаўленні беларусаў на двох мовах; *тып II* – рэгіянальныя рысы, якія праяўляюцца як адрозныя ў беларускім аўтэнтычным і англійскім іншамоўным вымаўленні; *тып III* – рэгіянальна спецыфічныя беларускія рысы, якія адсутнічаюць ў англійскім аўтэнтычным вымаўленні. Пры міжрэгіянальным супастаўленні былі выяўлены заканамернасці тэрытарыяльнага праяўлення на кожным з узроўняў аналізу – аўдытыўным, акустычным і перцэптыўным (гл. Заключэнне, п. 2).

Акрамя таго, супастаўляльны этап даследавання беларускага рэгіянальнага і англійскага іншамоўнага маўлення дазволіў прывесці пералік канкрэтных найбольш адметных тэрытарыяльных рыс праяўлення прасоды кожнага рэгіёна ў замежнай мове ўдзельнікаў эксперыменту.

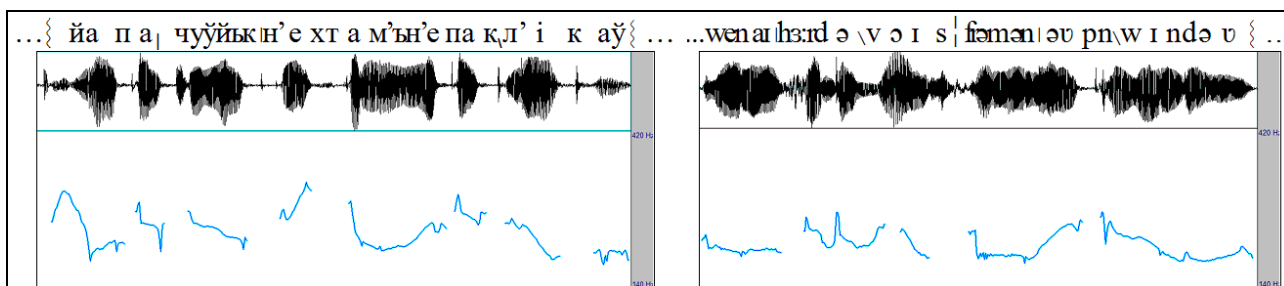
1. Гомельскі рэгіён (мал. 5):

Малюнак 5. – Меладычная зрэзанасць танальных контураў у беларускім і англійскім маўленні прадстаўнікоў Гомельскага рэгіёна на прыкладзе сінтагм *Неўзабаве лакей адчыніў дзверы ...* і *I was shown into a big room ...* (падысп. 9)

- ♦ высокая рэкурэнтнасць зрэзаных танальных контураў, якія рэалізуюцца ў нехарактэрных для англійскага аўтэнтчнага вымаўлення канфігурацыях;
- ♦ перавага ўзыходных ядзерных тонаў шырокага інтэрвалу, высокага і сярэдняга рэгістраў;
- ♦ перавышаная ў параўнанні з англійскім аўтэнтчным вымаўленнем хуткасць змянення ч.а.т. узыходных і ўзыходна-сыходных тонаў.

2. Полацкі рэгіён (мал. 6):

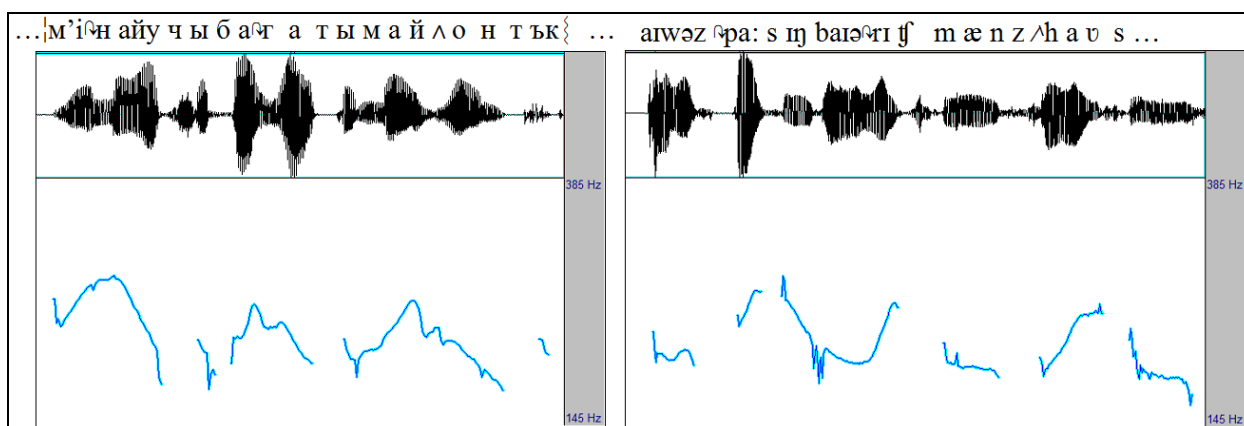
а) беларуская мова

б) англійская мова

Малюнак 6. – Плаўнасць разгортвання танальных контураў у беларускім і англійскім маўленні прадстаўнікоў Полацкага рэгіёна на прыкладзе сінтагм ... *я пачуў, як нехта мяне паклікаў* ... і ... *when I heard a voice from an open window* ... (падысп. 14)

- ♦ адсутнасць рэзкіх вышынных кантрастаў;
- ♦ павольны тэмп маўлення;
- ♦ доўгая працягласць націскных галосных у шкале;
- ♦ нізкая хуткасць змянення ч.а.т. у ядзернай зоне;
- ♦ перавышаная ў параўнанні з англійскім аўтэнтчным вымаўленнем даўжыня пераднаціскных і ядзерных галосных;
- ♦ перавага контураў сярэдняга дыяпазону з узыходнымі ядзернымі тонамі.

3. Заходнепалескі рэгіён (мал. 7):

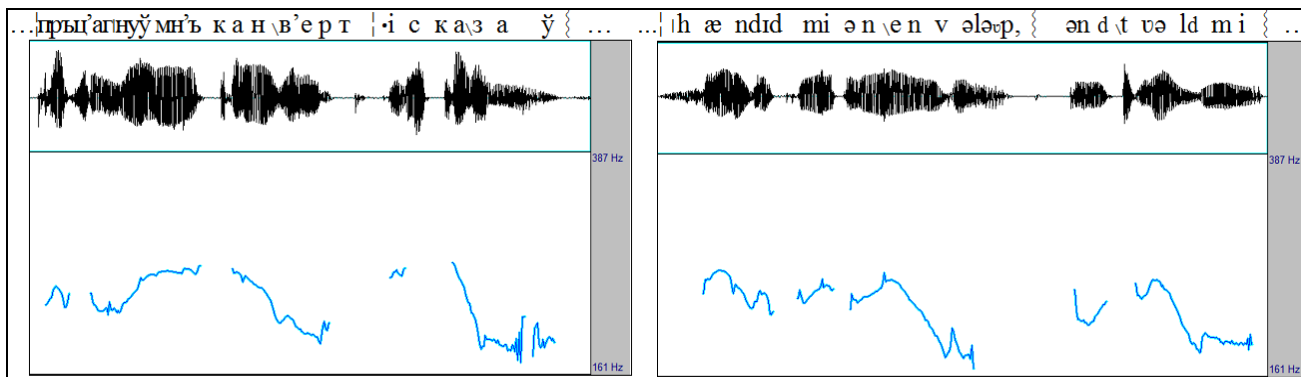
а) беларуская мова

б) англійская мова

Малюнак 7. – Контурны з экспрэсіўнымі шкаламі і ўзыходна-сыходнымі тонамі ў беларускім і англійскім маўленні прадстаўнікоў Заходнепалескага рэгіёна на прыкладзе сінтагм ... *мінаючы багаты маёнтак* ... і *I was passing by a rich man's house* ... (падысп. 24)

- ♦ высокая частотнасць сыходных танальных контураў;
- ♦ аднолькавы сярэдні ўзровень ч.а.т. націскных складоў шкалы і ядра ў контурах з узыходнымі і ўзыходна-сыходнымі тонамі;
- ♦ пераважна сярэдні дыяпазон і рэгістр маўлення.

4. Гродзенска-Баранавіцкі рэгіён (мал. 8):

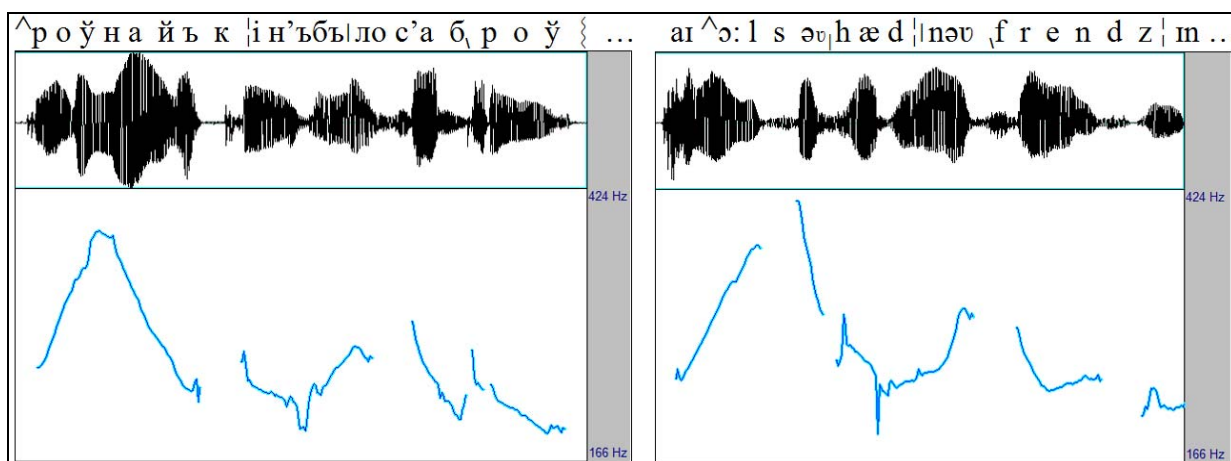
а) беларуская мова

б) англійская мова

Малюнак 8. – Нешырокая амплітуда ч.а.т. у беларускіх і англійскіх сыходных контурах прадстаўнікоў Гродзенска-Баранавіцкага рэгіёна на прыкладзе сінтагм *... працягнуў мне канверт і сказаў...* і *... handed me an envelope and told me ...* (падысп. 31)

- ♦ нешырокая амплітуда танальных хістанняў;
- ♦ высокая рэкурэнтнасць сыходных ядзерных тонаў сярэдняга і нізкага рэгістраў;
- ♦ найкарацейшая ў параўнанні з астатнімі рэгіёнамі працягласць ненаціскных галосных;
- ♦ найніжэйшыя ў параўнанні з іншымі рэгіёнамі і з аўтэнтчным вымаўленнем паказчыкі разгортвання інтэнсіўнасці.

5. Усходнемагілёўскі рэгіён (мал. 9):

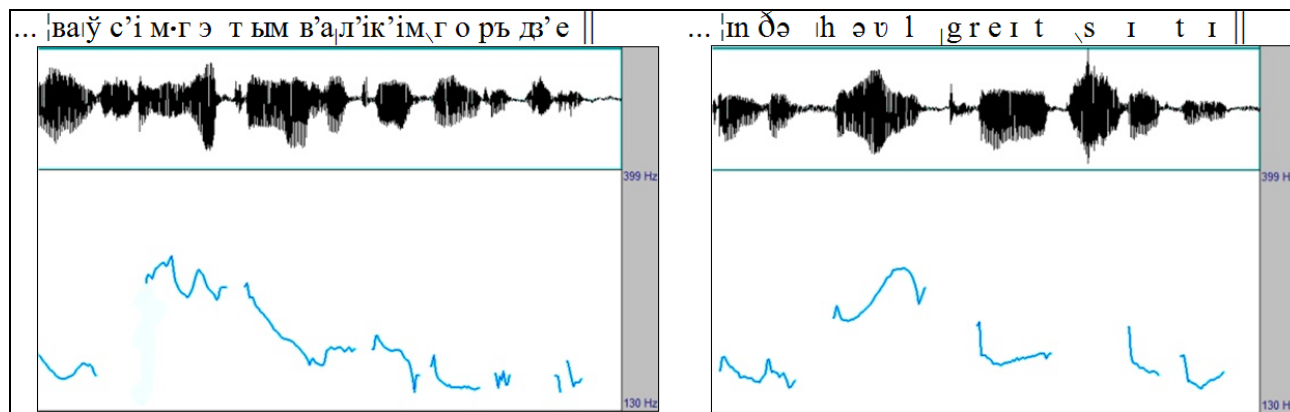
а) беларуская мова

б) англійская мова

Малюнак 9. – Чаргаванне сярэдняга дыяпазону з шырокім, сярэдняга рэгістра з высокім у беларускім і англійскім маўленні прадстаўнікоў Усходнемагілёўскага рэгіёна на прыкладзе сінтагм *Роўна як і не было сяброў...* і *I also had no friends ...* (падысп. 42)

- ◆ чаргаванне сярэдняга дыяпазону з шырокім, сярэдняга рэгістра з высокім;
- ◆ дамінаванне ўзыходна-сыходных ядзерных тонаў высокага і сярэдняга рэгістраў;
- ◆ перавага танальных контураў з сярэдняй роўнай шкалай і ўзыходна-сыходнымі/ўзыходнымі ядзернымі тонамі.

6. *Мінска-Маладзечанскі рэгіён* (мал. 10):

а) беларуская мова

б) англійская мова

Малюнак 10. – Контурны сярэдняга дыяпазону з паступова сыходнымі шкаламі ў беларускім і англійскім маўленні выхадцаў з Мінска-Маладзечанскага рэгіёна на прыкладзе сінтагм *... ва ўсім гэтым вялікім горадзе ... і ... in the whole great city ...* (падысп. 53)

- ◆ сярэднія паказчыкі разгортвання дыяпазанальных характарыстык маўлення;
- ◆ сярэдні рэгістр і шырокі інтэрвал ч.а.т. узыходных тонаў.

ЗАКЛЮЧЭННЕ

Асноўныя навуковыя вынікі дысертацыі

Праведзенае комплекснае эксперыментальна-фанетычнае даследаванне рэгіянальных характарыстык беларускай прасоды і іх праяўлення ў англійскім вымаўленні беларусаў дазволіла праз вырашэнне запланаваных задач дасягнуць мэты, пацвердзіць гіпотэзу, выказаную на падставе тэарэтычнага аналізу навуковай літаратуры, і зрабіць наступнае заключэнне.

1. Функцыянаванне прасадыхных характарыстык на моўнай прасторы Беларусі ажыццяўляецца праз своеасаблівае спалучэнне агульнанацыянальных і рэгіянальна спецыфічных рыс. Агульнанацыянальныя рысы, тыповыя для беларускай мовы ў цэлым, складаюць макравектар нацыянальнага гучання і выконваюць ідэнтыфікатывую функцыю, якая служыць выяўленню нацыянальнай прыналежнасці моўцы. Рэгіянальна спецыфічныя рысы прасоды ажыццяўляюць дыферэнцыруючую функцыю, якая вызначае паходжанне асобы

з пэўнай тэрыторыі краіны праз лакальныя маркёры, што складваюцца ў мікра-вектары тэрытарыяльнага гучання. Прыкметы мікравектараў ствараюць каларытныя партрэты прасоды ў кожным даследаваным рэгіёне Беларусі – Гомельскім, Полацкім, Заходнепалескім, Гродзенска-Баранавіцкім, Усходне-магілёўскім, Мінска-Маладзечанскім – і выяўляюцца на трох узроўнях эксперыментальнага аналізу: аўдытыўным, акустычным, перцэптыўным [1–3, 6, 7, 15, 17].

2. У іншамоўным вымаўленні прадстаўнікоў беларускіх рэгіёнаў назіраюцца тры тыпы праяўлення тэрытарыяльных супрасегментных рыс:

- пры параўнанні прасоды беларускага рэгіянальнага і англійскага іншамоўнага маўлення: *тып I* – рэгіянальныя рысы, якія праяўляюцца як падобныя ў маўленні на дзвюх мовах; *тып II* – рэгіянальныя рысы, якія праяўляюцца як адрозныя ў маўленні беларусаў на роднай і замежнай мовах;

- пры параўнанні прасоды англійскага іншамоўнага і аўтэнтчнага маўлення: *тып III* – рэгіянальна спецыфічныя беларускія рысы, якія адсутнічаюць у англійскім аўтэнтчным вымаўленні.

Названыя рысы выяўляюцца на ўзроўні трох відаў аналізу:

1) на ўзроўні *аўдытыўнага* аналізу найбольшая доля рыс тыпу I, якія праяўляюцца як падобныя пры маўленні беларусаў на дзвюх мовах, уласціва Гродзенска-Баранавіцкаму рэгіёну; рыс тыпу II, якія праяўляюцца як адрозныя ў маўленні беларусаў на роднай і замежнай мовах, – Гомельскаму рэгіёну; рыс тыпу III, якія адсутнічаюць у англійскім аўтэнтчным вымаўленні, – у аднолькавай ступені ўсім рэгіёнам, а найбольш устойлівымі і прыдатнымі да ўспрымання выступаюць самыя адметныя тэрытарыяльна маркіраваныя рысы кожнага з рэгіёнаў, якія адрозніваюць іх гучанне адзін ад аднаго;

2) на ўзроўні *акустычнага* аналізу супрасегментныя характарыстыкі знаходзяць істотнае, прыкладна аднолькавае міжрэгіянальнае праяўленне падабенства ў маўленні беларусаў на дзвюх мовах – 77,2 % прааналізаваных прыкмет. Па ўбыванні ступені праяўлення тэрытарыяльных рыс параметравыя прыкметы ранжыруюцца ў наступным парадку: інтэнсіўнасць (82,9 %) – ч.а.т. (72,7 %) – працягласць (66,0 %). Унутрырэгіянальная варыяцыя праяўлення па кожным з акустычных паказчыкаў характарызуецца: а) *адваротнай залежнасцю* пры аналізе адноснай долі тэрытарыяльных прыкмет: чым больш адметным выступае рэгіён па пэўным параметры (Гомельскі – ч.а.т., Полацкі – працягласць), тым меншая доля параметравых прыкмет праяўляецца як падобная ў маўленні беларусаў на роднай і замежнай мовах (Гомельскі – 47,2 %, Полацкі – 54,2 %); б) *прамой залежнасцю* пры аналізе абсалютнай колькасці тэрытарыяльных прыкмет: чым большая колькасць спецыфічных рыс уласціва пэўнаму рэгіёну (Гомельскі – 16, Полацкі – 12), тым большая колькасць тэрытарыяльных рыс знаходзіць адлюстраванне ў іншамоўным вымаўленні (Гомельскі – 9, Полацкі – 8);

3) на ўзроўні *перцэптыўнага* аналізу ў якасці рэгіянальных выступаюць тэмпаральныя і танальныя прыкметы, якія служаць маркёрамі тэрытарыяльнага гучання і на роднай мове [3, 5, 8–14, 16, 18].

3. Рэгіянальныя характарыстыкі прасодыі раскрываюць адметны партрэт гучання кожнага даследаванага моўнага рэгіёна на лінгвістычным ландшафце Беларусі і праяўляюцца ў выглядзе супрасегментных рыс тэрытарыяльнага паходжання ў англійскім іншамоўным вымаўленні прадстаўнікоў маладога пакалення:

1) Гомельскаму рэгіёну характэрны 3 найбольш спецыфічныя аўдытыўныя прыкметы мелодыі: частотнае ўжыванне контураў з хуткім змяненнем танальнага руху і шырокім дыяпазам, дамінантнасць узыходных і ўзыходна-сыходных тонаў высокага рэгістра, рэзкі скачкападобны характар танальных змяненняў. Маўленню на дадзенай тэрыторыі ўласцівы 16 адметных акустычных рыс, з істотнай перавагай характарыстык ч.а.т. – 14. Найбольш значнымі з іх выступаюць: найшырэйшы ў параўнанні з астатнімі рэгіёнамі дыяпазон ч.а.т., наймацнейшая вылучанасць націскных складоў па ч.а.т., найвышэйшая хуткасць танальных змяненняў. Згодна з перцэптыўнай ацэнкай, маўленне выхадцаў з Гомельшчыны вызначаюць 5 вышынна-танальных і тэмпаральных асаблівасцей, якія ўвасабляюцца ў якасных характарыстыках жывасці, адрывістасці, дынамізму. У англійскім іншамоўным вымаўленні падспытных назіраюцца 2 адметныя аўдытыўныя рысы рэгіянальнай прасодыі: рэкурэнтныя высокія ўзыходныя тоны і зрэзанія танальныя контуры ў адсутных для аўтэнтычнага вымаўлення канфігурацыях. Акустычны аналіз выявіў адлюстраванне 7 рыс, якія складаюць 70,2 % ад прааналізаваных прыкмет. Вядучымі сярод іх выступаюць перавышаная ў параўнанні з англійскім аўтэнтычным вымаўленнем хуткасць змянення ч.а.т. узыходных і ўзыходна-сыходных тонаў, шырэйшы інтэрвал ч.а.т. узыходна-сыходных тонаў, хутчэйшы, чым у іншых рэгіёнах, тэмп іншамоўнага маўлення [1, 4, 6, 7, 18];

2) Полацкі рэгіён найбольш прыкметна вылучаецца на моўнай прасторы Беларусі 2 аўдытыўнымі, 12 акустычнымі і 4 перцэптыўнымі прасадыхнымі рысамі. Самымі адметнымі з іх выступаюць тэмпаральныя: павольны тэмп маўлення, падоўжанае вымаўленне галосных гукаў, найбольшая вылучанасць націскных складоў па параметры працягласці, найніжэйшыя ў параўнанні з іншымі рэгіёнамі паказчыкі хуткасці змянення ч.а.т. Высветленыя рысы надаюць тэрытарыяльнаму маўленню якасныя характарыстыкі напеўнасці і плаўнасці гучання. У англійскім вымаўленні спецыфіка прасодыі выяўляецца праз 2 аўдытыўныя і 3 перцэптыўныя рысы, найбольш значнымі з якіх выступаюць павольны тэмп маўлення, недастатковая ў супастаўленні з аўтэнтычным вымаўленнем рэдукцыя ненаціскных складоў, плаўнасць разгортвання мелодыі. Акустычны аналіз высветліў адлюстраванне 8 рыс, якія складаюць 74,2 % ад усіх спецыфічных прыкмет рэгіянальнай прасодыі. Вядучымі сярод іх з'яўляюцца:

павольны тэмп маўлення, нізкая хуткасць змянення ч.а.т., павялічаная працягласць націскных галосных, недастатковая рэдукцыя ненаціскных складоў, слабая вылучанасць націскных складоў сродкамі ч.а.т. і інтэнсіўнасці, моцная і ўмераная – па параметры працягласці [2, 3, 4, 7];

3) Заходнепалескі рэгіён вылучаецца на моўнай прасторы Беларусі 3 аўдытыўнымі прыкметамі прасодыі: перавагай сыходных танальных контураў, высокай частотнасцю контураў з экспрэсіўнымі шкаламі, аднолькавай доляй ужывання трох тыпаў танальнага завяршэння: сыходнага, узыходнага, узыходна-сыходнага. На акустычным узроўні прасодыя характарызуецца 8 спецыфічнымі рысамі, найбольш значнымі сярод якіх выступаюць: лакалізацыя ўсіх націскных складоў у контурах з узыходнымі і ўзыходна-сыходнымі тонамі на практычна аднолькавым узроўні ч.а.т., найніжэйшыя ў параўнанні з астатнімі рэгіёнамі характарыстыкі ч.а.т. сярэдзінных і фінальных сінтагм, слабая вылучанасць націскных складоў на фоне ненаціскных. На ўзроўні ўспрымання своеасаблівасць прасодыі Заходняга Палесся складаюць выразнасць і меладычнасць гучання мовы. У англійскім вымаўленні як падобныя рысы ў дзвюх мовах праяўляюцца 1 аўдытыўная, 6 акустычных і 1 перцэптыўная. Найбольш яркай рэгіянальнай прыкметай аўдытыўнага аналізу выступіла рознаўзроўневае размяшчэнне націскных і ненаціскных складоў перад'ядзернай часткі сінтагм, якія ствараюць контур экспрэсіўных шкал. У акустычным вымярэнні доля праяўлення склала 78,7 % рэгіянальных прыкмет, найбольш значныя сярод якіх – недастаткова высокія ў супастаўленні з аўтэнтычным вымаўленнем паказчыкі ўзроўню ч.а.т. шкал і сыходных ядзерных тонаў [1, 2, 6, 7, 17];

4) Гродзенска-Баранавіцкаму рэгіёну ўласцівы 3 аўдытыўныя, 2 перцэптыўныя характарыстыкі і 7 акустычных. Найбольш значнымі з іх на ўзроўні ўспрымання выступаюць частотнае ўжыванне сыходных ядзерных тонаў пераважна ў складзе меладычных контураў сярэднянізкага рэгістра і хуткі тэмп маўлення. На акустычным узроўні вядучымі тэрытарыяльнымі рысамі з'яўляюцца нешырокі сярэднянізкі рэгістр ч.а.т., найвышэйшы ў параўнанні з іншымі рэгіёнамі ўзровень ч.а.т. сыходных тонаў, найхутчэйшы тэмп без уліку паўз, найкарацейшая працягласць фразавых галосных. Маўленне прадстаўнікоў рэгіёна вызначаюць якасныя характарыстыкі імклівага, роўнага гучання. Англійскаму вымаўленню ўласціва праяўленне 3 аўдытыўных, 5 акустычных і 3 перцэптыўных тэрытарыяльных рыс. Найбольш значнымі на ўзроўні ўспрымання выступаюць дамінуючае выкарыстанне сыходных тыпаў ядзерных тонаў і нешырокая амплітуда мелодыі ў сярэдзінных і фінальных сінтагмах. Доля акустычнага праяўлення складае 78,5 % прыкмет рэгіянальнага паходжання, сярод якіх ніжэйшы, чым у маўленні носьбітаў англійскай мовы, рэгістр дынамічных і частотных змяненняў у

сярэдзінных і фінальных сінтагмах, больш прыбліжанае да аўтэнтычнага, чым у астатніх рэгіёнах, размеркаванне працягласці націскных галосных у межах сінтагм [2, 3, 8, 14];

5) Усходнемагілёўскі рэгіён вылучаюць 2 аўдытыўныя, 2 перцэптыўныя характарыстыкі і 6 акустычных. На аўдытыўным узроўні аналізу адметнымі выступаюць асаблівасці разгортвання мелодыі: частотныя ўзыходна-сыходныя ядзерныя тоны і контуры сярэдняга дыяпазону і рэгістра з сярэднімі роўнымі, радзей экспрэсіўнымі, шкаламі. У акустычным вымярэнні найбольш значнымі супрасементнымі рысамі з'яўляюцца найніжэйшыя ў параўнанні з іншымі рэгіёнамі паказчыкі ч.а.т. сыходных танальных контураў, а таксама сыходных тонаў у фінальных і нефінальных сінтагмах, мінімальныя кантрасты паміж націскнымі і ненаціскнымі складамі па параметры працягласці. Перцэптыўны ўзровень раскрываецца праз выразнасць маўлення, абумоўленую складанымі малюнкамі разгортвання мелодыі. Англійскае вымаўленне характарызуецца праяўленнем 2 аўдытыўных, 5 акустычных і 2 перцэптыўных рыс як падобных у маўленні падэспытных на дзвюх мовах. Найбольш спецыфічнымі сярод іх выступаюць частотныя ўзыходна-сыходныя ядзерныя тоны; чаргаванне сярэдняга дыяпазону з шырокім, сярэдняга рэгістра з высокім; перавага танальных контураў з сярэдняй роўнай шкалай і ўзыходна-сыходнымі/ўзыходнымі тонамі. У адносных адзінках доля акустычнага праяўлення прыкмет рэгіянальнай прасоды складае 75,9 % [2, 3, 8, 9];

б) Мінска-Маладзечанскі рэгіён характарызуецца сярэднімі ў параўнанні з прасодыяй на іншых тэрыторыях паказчыкамі аўдытыўнага, акустычнага і перцэптыўнага вымярэнняў: сярэднім дыяпазнам і рэгістрам рэалізацыі меладычных хваляў, сярэднімі ўзроўневымі разнавіднасцямі ядзерных тонаў, пераважна сярэднімі значэннямі ч.а.т., інтэнсіўнасці і працягласці. Нязначная колькасць адметных прасодычных рыс – па адной на ўзроўнях аўдытыўнага, акустычнага і перцэптыўнага аналізу – абумоўлена лакалізацыяй рэгіёна на перакрываванні чатырох напрамкаў распаўсюджвання найбольш адметных лінгвістычных рыс: а) Полацк – Мінск – Гомель (характар меладычных змяненняў); б) Гродна – Мінск – Гомель (амплітуда танальных хістанняў); в) Брэст – Мінск – Магілёў (спецыфічныя рэдкія элементы мелодыі); г) Полацк – Мінск – Гродна (тэмпаральныя прыкметы). Да ліку адметных адносіцца найбольшая частотнасць контураў з паступова сыходным трохступеньчатым танальным рухам, у выніку чаго маўленне ўспрымаецца як спакойнае, размеранае. У англійскім вымаўленні беларусаў з цэнтральнага рэгіёна зафіксаваны 85,5 % прыкмет тэрытарыяльнай прасоды, сярод якіх шырокі, аднак недастаткова высокі ў параўнанні з англійскім аўтэнтчным вымаўленнем дыяпазон ч.а.т. і інтэнсіўнасці, сярэдні дыяпазон і шырокі

інтэрвал ч.а.т. узыходных тонаў, невыскі ўзровень ч.а.т. 2-га націскага склада ў шкале [9–11, 15, 16].

4. Агульнаацыянальнымі рысамі, якія прадстаўляюць тэрытарыяльнае адзінства беларускай мовы і адлюстроўваюць яе цэласную лінгвістычную непаўторнасць, з'яўляюцца:

а) на ўзроўні аўдытыўнага аналізу:

- перавага простых сыходных ядзерных тонаў сярэдняга/нізкага рэгістра і шырокіх узыходных/узыходна-сыходных тонаў высокага/сярэдняга рэгістра,
- дробнае 1–3-акцэнтнае сінтагматычнае члянэнне маўлення;

б) на ўзроўні акустычнага аналізу:

- градуальная паступовасць зніжэння ч.а.т. і інтэнсіўнасці пры іх разгортванні ў фразе,
- значная перавага працягласці націскных галосных ядра ў параўнанні з націскнымі галоснымі шкалы,
- найбольшая ступень кантрасту паміж націскнымі і ненаціскнымі складамі па параметры працягласці ў параўнанні з прыкметамі ч.а.т. і інтэнсіўнасці [1, 3].

Рэкамендацыі па практычным выкарыстанні вынікаў даследавання

Вынікі праведзенага даследавання могуць быць выкарыстаны:

- у лінгвагеаграфічнай практыцы пры стварэнні атласаў распаўсюджвання рэгіянальных моўных з'яў на прасторы беларускай мовы ў складзе іншых славянскіх і індаеўрапейскіх моў;

- у навукова-даследчай дзейнасці, арыентаванай на выяўленне рэгіянальных асаблівасцей беларускай мовы ў параўнанні з іншымі еўрапейскімі, якія выкладаюцца ў Беларусі як замежныя;

- у навукова-метадычнай дзейнасці пры стварэнні энцыклапедычных і адукацыйных выданняў для сістэмнага апісання лінгвістычнага ландшафту Беларусі;

- пры складанні дапаможнікаў і падручнікаў па практычнай фанетыцы англійскай мовы ва ўмовах універсітэцкай падрыхтоўкі спецыялістаў у галіне выкладання, перакладу і міжкультурнай камунікацыі;

- у вучэбным працэсе пры распрацоўцы тэарэтычных курсаў фанетыкі і дыялекталогіі беларускай мовы, параўнальнай тыпалогіі беларускай і англійскай моў;

- пры прафесійнай падрыхтоўцы студэнтаў па спецыялізацыі «Артафанія» на занятках па дысцыпліне «Пастаноўка і карэкцыя іншамоўнага вымаўлення».

Атрымалі практычнае ўвасабленне матэрыялы па тэмах «Рэгіянальныя асаблівасці прасадычнай структуры маўлення білінгва», «Іншамоўнае вымаўленне

ў аспекце рэгіянальных асаблівасцей маўлення студэнтаў-беларусаў» (акты ўкаранення 2014, 2015 гг.) і лекцыі «Прасодыя роднай і замежнай моў у рэгіянальным маўленні беларусаў» (серыя «Лекцыі выкладчыкаў», МДЛУ, 2016 г.).

СПІС ПУБЛІКАЦЫЙ АЎТАРА ПА ТЭМЕ ДАСЛЕДАВАННЯ

Артыкулы ў навуковых часопісах, рэкамендаваных ВАКам Беларусі

1. Курацёва, В. І. Высотна-танальны кампанент прасадычнай структуры паўднёвабеларускіх гаворак: рэгіянальна спецыфічнае і агульнае / В. І. Курацёва // Вестн. Минск. гос. лингв. ун-та. Сер. 1, Филология. – 2013. – № 4 (65). – С. 111–120.
2. Курацёва, В. І. Адметныя рысы ў прасадычнай выяве сучасных беларускіх гаворак / В. І. Курацёва // Весн. Нац. акад. навук Беларусі. Сер. гуманіт. навук. – 2014. – № 3. – С. 50–55.
3. Курацёва, В. І. Тэмпаральныя характарыстыкі рэгіянальна афарбаванага маўлення беларусаў на роднай і англійскай мовах / В. І. Курацёва // Вестн. Минск. гос. лингв. ун-та. Сер. 1, Филология. – 2014. – № 4 (71). – С. 45–54.
4. Курацёва, В. І. Параўнальны аналіз прасодыі беларускага рэгіянальнага маўлення ў прадстаўнікоў маладога і старэйшага пакаленняў (на прыкладзе Гомельскага і Полацкага рэгіёнаў) / В. І. Курацёва // Весн. Полац. дзярж. ун-та. Сер. А, Гуманіт. навукі. – 2015. – № 10. – С. 123–128.

Артыкулы ў зборніках навуковых прац

5. Куратёва, В. И. Неконечная синтагма в реализации регионально маркированной речи белорусов на родном и английском языке // Профессионально ориентированное обучение межкультурной коммуникации: вопросы теории и практики : сб. науч. ст. / редкол.: М. Г. Богова, Т. В. Бусел, Н. П. Грицкевич. – Минск : РИВШ, 2012. – С.127–136.
6. Курацёва, В. І. Танальны контур як маркёр рэгіянальнай адметнасці паўднёвабеларускіх гаворак / В. І. Курацёва // Актуальные проблемы современной филологии и преподавания филологических дисциплин : сб. науч. ст. Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 100-летию МГУ им. А. А. Кулешова, Могилев, 15–16 мая 2013 г. / МГУ им. А. А. Кулешова. – Могилёв : МГУ им. А. А. Кулешова, 2013. – С. 76–78.
7. Курацёва, В. І. Характэрныя рысы прасодыі роднай мовы ў студэнцкай моладзі на поўдні Беларусі / В. І. Курацёва // VII Карповские науч. чтения, Минск, Белорус. гос. ун-т, 15–16 марта 2013 г. : сб. науч. ст. – Минск : Дом друку, 2013. – Вып. 7. – Ч. 2. – С. 261–265.
8. Курацёва, В. І. Параўнальная характарыстыка часавых асаблівасцей маўлення выхадцаў з розных рэгіёнаў Беларусі на роднай і англійскай мовах / В. І. Курацёва // Краявіды роднай мовы : зб. мовазн. навук. арт. (памяці праф. І. Я. Лепешава) / рэдкал.: М. А. Даніловіч (адк. рэд.) [і інш.]. – Гродна : ЮрСаПрынт, 2014. – С. 109–115.

9. Курацёва, В. І. Прасодыя маўлення выхадцаў з Усходнемагілёўскага і Мінска-Маладзечанскага рэгіёнаў Беларусі ў параўнальным аспекце / В. І. Курацёва // Язык и межкультурная коммуникация: вопросы профессионально ориентированного обучения : сб. науч. ст., Минск, 2 апр. 2015 г. / Минск. гос. лингв. ун-т ; редкол.: М. Г. Богова (отв. ред.) [и др.]. – Минск : РИВШ, 2015. – С. 157–167.

Матэрыялы і тэзісы навуковых канферэнцый

10. Куратёва, В. И. Региональная вариативность просодии белорусской речи на современной этапе / В. И. Куратёва // Молодые ученые в инновационном поиске : материалы Междунар. науч. конф., Минск, МГЛУ, 25 мая 2012 г. : в 2 ч. / отв. ред. Т. П. Карпилович. – Минск : МГЛУ, 2012. – Ч. 2. – С. 18–21.

11. Курацёва, В. І. Фразавая прасодыя вуснага маўлення беларусаў у ракурсе яе дыялектнага выражэння / В. І. Курацёва // Фанетычная праграма слова ў функцыянальна-стылістычным і эксперыментальным аспектах: сучасны стан і перспектывы : матэрыялы Міжнар. навук. канф., Мінск, 20–21 лістап. 2012 г. / Нац. акад. навук Беларусі ; навук. рэд. В. П. Русак. – Мінск : Право и экономика, 2012. – С. 186–192.

12. Курацёва, В. І. Роля меладычных прыкмет у фарміраванні прасадыйнага партрэта заходнепалескіх гаворак / В. І. Курацёва // Когнитивные и социокультурные аспекты дискурса : материалы Респ. науч.-практ. конф., Брест, 12 апр. 2013 г. / Брест. гос. ун-т им. А. С. Пушкина ; редкол.: В. Ф. Сатирова [и др.]. – Брест : Альтернатива, 2013. – С. 58–62.

13. Курацёва, В. І. Асаблівасці меладычнай структуры маўлення выхадцаў з Гомельшчыны на роднай і англійскай мовах / В. І. Курацёва // Контрастивные исследования языков и культур : материалы I Междунар. науч. конф., Минск, 29–30 окт. 2013 г. / Минск. гос. лингв. ун-т ; отв. ред. Т. П. Карпилович. – Минск : МГЛУ, 2014. – С. 224–230.

14. Курацёва, В. І. Супастаўляльная характарыстыка асаблівасцей беларускага і англійскага маўлення выхадцаў з Гродзенскага рэгіёна / В. І. Курацёва // Контрастивные исследования и прикладная лингвистика : материалы Междунар. науч. конф., Минск, 29–30 окт. 2014 г. : в 2 ч. / Минск. гос. лингв. ун-т ; отв. ред. А. В. Зубов, Т. П. Карпилович. – Минск : МГЛУ, 2015. – Ч. 2. – С. 205–210.

15. Евчик, Н. С. Влияние регионального фактора на особенности просодии английской речи студентов-белорусов / Н. С. Евчик, В. И. Куратёва // Пути интенсификации подготовки студентов языковых вузов, специализирующихся в области лингвистического обеспечения межкультурных коммуникаций : материалы круглого стола, Минск, 6 апр. 2010 г. / Минск. гос. лингв. ун-т ; редкол.: М. Г. Богова (отв. ред.) [и др.]. – Минск : РИВШ, 2010. – С. 67–70.

Лекцыі выкладчыкаў МДЛУ

16. Курацёва, В. І. Прасодыя роднай і замежнай моў у рэгіянальным маўленні беларусаў : курс лекцый / В. І. Курацёва. – Мінск : МДЛУ, 2016. – 40 с.

Курацёва Вікторыя Ігараўна

РЭГІЯНАЛЬНЫЯ ХАРАКТАРЫСТЫКІ БЕЛАРУСКАЙ ПРАСОДЫ І ІХ ПРАЯЎЛЕННЕ Ў АНГЛІЙСКІМ ВЫМАЎЛЕННІ БЕЛАРУСАЎ

Ключавыя словы: беларуская прасодыя, рэгіянальныя характарыстыкі, аўдытыўныя, акустычныя, перцэптыўныя прыкметы, праяўленне ў англійскім вымаўленні.

Мэта даследавання: выявіць рэгіянальныя характарыстыкі фразавай прасодыі на лінгвістычным ландшафце Беларусі і раскрыць асаблівасці іх праяўлення ў вымаўленні беларусаў на англійскай мове.

Метады даследавання: метады тэарэтычнага аналізу; метады палявога даследавання; метады аўдытыўнага, акустычнага, перцэптыўнага і матэматыка-статыстычнага аналізу; класіфікацыйны, інтэрпрэтацыйны, параўнальна-супастаўляльны метады.

Атрыманыя вынікі і іх навізна. Упершыню ў супастаўляльным аспекце раскрыта спецыфіка функцыянавання прасодычных характарыстык тэрытарыяльнага беларускага маўлення праз апісанне партрэтаў гучання розных лінгвагеаграфічных рэгіёнаў краіны і асвятленне іх агульных супрасегментных рыс. Шляхам параўнальнага аналізу выяўлены тры тыпы праяўлення прасодычных рыс беларускага рэгіянальнага маўлення ў англійскім іншамоўным вымаўленні. Высветлена ступень прадстаўленасці прасодычных паказчыкаў кожнага з трох узроўняў аналізу: аўдытыўнага, акустычнага, перцэптыўнага ў праяўленні рэгіянальных характарыстык пры маўленні беларусаў на замежнай мове. Пацверджана істотнасць выяўленых рэгіянальных адрозненняў пры дапамозе статыстычнай апрацоўкі матэрыялу і шляхам правядзення трох пацвярджальных эксперыментаў, накіраваных на перцэптыўную ацэнку беларускага аўтэнтычнага і англійскага іншамоўнага маўлення, а таксама праз супастаўленне прасодычных рыс у мове прадстаўнікоў маладога і старэйшага пакаленняў з аднолькавых рэгіёнаў краіны.

Практычная значнасць даследавання і галіна прымянення. Практычная каштоўнасць даследавання вызначаецца тым, што яго вынікі могуць быць выкарыстаны для шырокага сістэмнага апісання прасодыі беларускага рэгіянальнага маўлення ў энцыклапедычных і адукацыйных выданнях, дапаможніках, падручніках. Яны будуць карыснымі для распрацоўкі лекцыйных курсаў па асвятленні рэгіянальных асаблівасцей беларускай мовы, фанетыкі беларускай мовы ў тэрытарыяльным аспекце, параўнальнай тыпалогіі беларускага і англійскага маўлення з пазіцый рэгіянальнага вар'іравання. Атрыманыя высновы могуць знайсці прымяненне ва ўдасканаленні метадыкі выкладання практычнай фанетыкі англійскай мовы ва ўстановах вышэйшай адукацыі Беларусі.

Куратёва Виктория Игоревна

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ БЕЛОРУССКОЙ ПРОСОДИИ И ИХ ПРОЯВЛЕНИЕ В АНГЛИЙСКОМ ПРОИЗНОШЕНИИ БЕЛОРУСОВ

Ключевые слова: белорусская просодия, региональные характеристики, аудитивные, акустические, перцептивные признаки, проявление в английском произношении.

Цель исследования: выявить региональные характеристики фразовой просодии на лингвистическом ландшафте Беларуси и раскрыть особенности их проявления в произношении белорусов на английском языке.

Методы исследования: метод теоретического анализа; метод полевого исследования; методы аудитивного, акустического, перцептивного и математико-статистического анализа; классификационный, интерпретационный, сравнительно-сопоставительный методы.

Полученные результаты и их новизна. Впервые в сопоставительном аспекте выявлена специфика функционирования просодии территориальной белорусской речи через описание портретов звучания различных лингво-географических регионов страны и освещение их общих супрасегментных черт. Путем сравнительного анализа раскрыты три типа проявления просодических черт белорусской региональной речи в английском иноязычном произношении. Определена степень представленности просодических показателей каждого из трех уровней анализа: аудитивного, акустического, перцептивного в проявлении региональных характеристик белорусской речи. Подтверждена значимость выявленных отличий при помощи статистической обработки материала и путем проведения трех достоверительных экспериментов, направленных на перцептивную оценку белорусской региональной и английской иноязычной речи, а также сопоставление просодических черт в речи молодого и старшего поколений.

Практическая значимость исследования и область применения. Практическая значимость исследования определяется тем, что его результаты могут быть использованы для широкого системного описания просодии белорусской региональной речи в энциклопедических и образовательных изданиях, пособиях, учебниках. Они будут полезными для разработки лекционных курсов по освещению региональных разновидностей белорусского языка, фонетики белорусского языка в территориальном аспекте, сравнительной типологии белорусской и английской речи с позиций регионального варьирования. Полученные данные могут найти применение в совершенствовании методики преподавания практической фонетики английского языка в учреждениях высшего образования Беларуси.

SUMMARY

Victoria I. Kuratsiova

**REGIONAL CHARACTERISTICS OF THE BELARUSIAN PROSODY
AND THEIR MANIFESTATION IN THE ENGLISH
PRONUNCIATION OF THE BELARUSIANS**

Key words: Belarusian prosody, regional characteristics, auditive, acoustic, perceptual characteristics, manifestation in the English language pronunciation.

The aim of the research is to reveal regional characteristics of the phrasal prosody on the linguistic map of Belarus and to disclose peculiarities of their manifestation in the pronunciation of the Belarusians in the English language.

Methods of the research: the method of theoretical analysis; field survey; auditory, acoustic, perceptual and mathematical-statistical analyses; classification and interpretative methods; comparative-contrastive method.

The results obtained and their novelty. For the first time the comparative research discloses specific prosodic characteristics of the territorial Belarusian speech through the description of suprasegmental portraits in different regions of the country and their common features. It also reveals the manifestation of the regional Belarusian prosody in the foreign English language through three types and defines the degree of their representation on the three levels of analysis: auditory, acoustic, perceptual. The significance of the regional distinctive features is verified by means of statistical processing and by conducting three experiments, aimed at perceptual assessment of the authentic Belarusian and foreign English speech, as well as comparing prosodic characteristics of the regional speech of the younger and older generations of Belarusians.

The practical importance of the research and the sphere of application. The practical significance of the study is determined by the fact that its results can be used for a vast systematic description of the regional Belarusian prosody in encyclopedic and educational publications, manuals, textbooks. They can be applied in theoretical courses, devoted to the regional varieties of the Belarusian language, Belarusian phonetics in the territorial aspect, comparative typology of the Belarusian and English languages from the standpoint of regional variation. The data obtained can be implemented to streamline teaching of Practical English Phonetics in Belarusian universities. The research can be continued in the comparative experimental prosodic studies of the regional Belarusian and other European languages, taught in Belarus as foreign.

Навуковае выданне

Курацёва Вікторыя Ігараўна

**РЭГІЯНАЛЬНЫЯ ХАРАКТАРЫСТЫКІ БЕЛАРУСКАЙ ПРАСОДЫ
І ІХ ПРАЯЎЛЕННЕ Ў АНГЛІЙСКІМ ВЫМАЎЛЕННІ БЕЛАРУСАЎ**

Аўтарэферат

дысертацыі на атрыманне вучонай ступені
кандыдата філалагічных навук
па спецыяльнасці 10.02.20 – параўнальна-гістарычнае,
тыпалагічнае і супастаўляльнае мовазнаўства

Адказы за выпуск *В. І. Курацёва*

Падпісана да друку 26.09.2016 г. Фармат 60x84 ¹/₁₆. Папера афсетная. Гарнітура Таймс.
Рызаграфія. Ум. друк. арк. 1,86. Ул.-выд. арк. 1,71. Тыраж 100 экз. Заказ 49.

Выдавец і паліграфічнае выкананне: установа адукацыі «Мінскі дзяржаўны лінгвістычны
ўніверсітэт». Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы, распаўсюдж-
вальніка друкаваных выданняў ад 02.06.2014 г. № 1/337. ЛПІ № 02330/458 ад 23.01.2014 г.
Адрас: вул. Захарава, 21, 220034, г. Мінск.